

XORAZMSHOH-ANUSHTEGINIYLARNING

KO'CHMANCHILAR DUNYOSI BILAN

MUNOSABATLARIDA SHAHARLARNING O'RNI

*Shomurodov Otajon Hamidovich, Urganch innovatsiya universiteti
tarix fani o'qituvchisi*

THE ROLE OF CITIES IN THE RELATIONS OF THE
KHOREZMSHAH-ANUSHTEGINIDS WITH THE
NOMADIC WORLD

*Shomurodov Otajon Hamidovich, teacher of history at Urgench
Innovation University*

РОЛЬ ГОРОДОВ ВО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ
ХОРЕЗМШАХОВ-АНУШТЕГИНИДОВ С
КОЧЕВЫМ МИРОМ

*Шомуродов Отажон Хамидович, преподаватель Ургенчского
инновационного университета*

Annotatsiya: IX–XIII asrlar davomida Xorazm vohasi Buyuk

Ipak yo'lining eng asosiy chorrahasi sifatida shimolda ko'chmanchilar dunyosi, o'g'uzlar davlati va keyinchalik saljuqiylar bilan munosabatlarida benihoya katta rol o'ynaganligini yozma manbalar ma'lumotlari va arxeologik tadqiqotlar natijalari hamda numizmatik manbalar ma'lumotlari ham to'liq tasdiqlaydi. Ammo, bu o'rinda Xorazm vohasining IX–XIII asrlar davomida o'g'uzlar davlati va keyinchalik saljuqiylar bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalari masalasi kam o'rganilgan dolzarb muammolardan biri hisoblanib, yanada kengroq tarixiy tadqiqotlarni talab qiladi. Mazkur maqola shu mavzuga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: Xorazmshohlar sulolalari, o'g'uzlar, Yangikent, Jand, Ashanas, Ibn Fadlan, Istaxriy, Maqdisiy, V.V.Bartold, Y.A.Yakubovskiy, S.P.Tolstov.

Abstract: Written sources, archaeological research results, and numismatic sources fully confirm that the Khorezm oasis, as the main crossroads of the Great Silk Road, played a significant role in the relations of the nomadic world in the north, the Oghuz state, and later the Seljuks, as well as the information from numismatic sources. However, the issue of the political and economic relations of the Khorezm oasis with the Oghuz state and later the Seljuks during the IX-XIII centuries is one of the most understudied urgent problems and requires more extensive historical research. This article is devoted to this topic.

Key words: the dynasties of Khorezmshahs, Oghuz, Yangikent, Jand, Ashanas, Ibn Fadlan, Istakhri, Maqdisi, V.V. Bartold, Y.A. Yakubovsky, S.P. Tolstov.

Аннотация: Письменные источники, результаты археологических исследований, нумизматические источники полностью подтверждают, что Хорезмский оазис, как главный перекресток Великого Шелкового пути, играл значительную роль в отношениях кочевого мира на севере, государства Огузов, а позднее Сельджуков, а также сведения нумизматических источников. Однако вопрос политических и экономических связей Хорезмского оазиса с государством Огузов, а позднее Сельджуков в IX-XIII вв. является одной из самых малоизученных актуальных проблем и требует более обширного исторического исследования. Данная статья посвящена этой теме.

Ключевые слова: династии хорезмшахов, огузы, Янгикент, Джэнд, Ашанас, Ибн Фадлан, Истахри, Макдис, В.В.Бартольд, Ю.А.Якубовский, С.П.Толстов.

<https://orcid.org/0009-0004-5883-5999>

e-mail:
otojonshomuratov29@gmail.com

KIRISH (INTRODUCTION).

Xorazmning geografik joylashuv o'zni, bu vohaning juda qadimdan qo'shni ko'chmanchi qabilalar bilan aloqalarning har tomonlama va o'ziga xos jihatdan rivojlanishiga shart-sharoit yaratgan.

Xorazmning ko'chmanchilar bilan o'zaro aloqalari muammosi ilmiy tadqiqotlarda hamma vaqt katta o'rin egallab kelgan.

Xorazm arxeologik-etnografik ekspeditsiyasi tomonidan Sirdaryo quyi oqimlarida, O'zboy bo'ylari va Kaspiy ortida olib borilgan ko'p yillik tadqiqotlar bu o'lkaga qo'shni ko'chmanchi va yarim ko'chmanchi qabilalarning tarixiy jarayonning turli davrlarida Xorazm bilan uzviy madaniy va siyosiy, ayniqsa, savdo-sotiq aloqalarida bo'lib kelganliklarini tasdiqlaydi. So'nggi yillarda Ustyurtda olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijalari ham shundan dalolat beradi

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI (LITERATURE REVIEW).

Xorazmning ko'chmanchilar dashti bilan savdo aloqalari turli tadqiqotchilar tomonidan bir necha bor ko'rib chiqilgan. Mashhur sharqshunos V.V.Bartold hali 1922-yildayoq ishonch bilan: "Xorazm o'z boyliklarini islom davrida yanada taraqqiy qilgan ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdo aloqalari orqaligina orttirgan; bu savdo asosan Xorazmning shimolida jamlangan edi...", - deya ta'kidlagan edi [5,14-19].

Ko'chmanchilar bilan bo'lgan savdo aloqalarini o'rganishiga katta hissa qo'shgan A.Yu.Yakubovskiy shuni ta'kidlab o'tgan edi: "O'rta Osiyo hayotida ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdo Sharqiy Yevropa bilan olib boradigan savdo munosabatlaridan kam rol o'ynamagan. Butun bir hududlar aynan shu mahsulot ayirboshlash ta'siri ostida rivojlanganlar. Xorazm iqtisodiy va siyosiy jihatdan faqat Sharqiy Yevropa bilan bo'lgan savdo ta'sirida emas, balki ko'chmanchi turkman va o'g'uz dashtlari bilan bo'lgan savdo orqali ham o'sgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (RESEARCH METHODOLOGY). Maqolada tizimlashtirish, tarixiy-qiyosiy tahlil, tarixiy

ma'lumotlarni umumlashtirish, xolislik tamoyili kabi ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR (ANALYSIS AND RESULTS).

O'g'uz qabilalari o'zlarining asosiy mahsulotlari bo'lmish chorva mahsulotlarini eng avvalo Xorazm vohasi shaharlariga olib kelganliklari yozma manbalarda to'liq o'z aksini topgan. Har qanday holatda ham, shu davr O'rta Osiyo yirik shaharlaridan biri, Shimoliy Xorazm poytaxti – Urganch o'zining asosiy boyligini o'sha ko'rsatilgan o'g'uzlar bilan bo'lgan savdo aloqalari orqali to'plagan, ko'chmanchilar Urganch bozorlariga chorva mollari, jun va teri olib kelib, uning evaziga sholi, non, gazlamalar va metall buyumlar olib ketganlar[18,15]. Xorazmning ko'chmanchilar bilan bo'lgan savdosining ahamiyati juda katta bo'lganligini IX-X asrlar arab-fors manbalari ham bir necha bor ta'kidlaganlar. Istaxriy X asrdayoq, Xorazmda savdo aloqalarining, ayniqsa, ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdo aloqalarining kengayganligi to'g'risida shunday degan edi: "Ularning (xorazmliklarning) mamlakatida oltin yo'q, kumush konlari yo'q, qimmatbaho toshlar to'g'risida esa so'z ham bo'lishi mumkin emas; boylikning katta qismini turklar bilan savdodan va mol boqib ko'paytirishdan topadilar"[3,180]. Buni boshqa manbalar (Maqdisiy, Ibn Rusta, Ibn Fadlan, Gardiziy va boshqalar) ham tasdiqlaydi. V.V.Bartold va A.Yu.Yakubovskiyning ko'chmanchilar bilan savdo aloqalarining IX-XIII asr boshlarigacha bo'lgan davr Xorazm iqtisodiyotidagi muhim o'zni haqidagi, yozma manbalarga asoslanib bildirgan fikrlarini arxeologik tadqiqotlar natijalari ham to'la tasdiqlaydi.

Xullas, X asrdan boshlab Buyuk Ipak yo'li yo'lining shimoliy tarmog'ida savdo aloqalarining ahamiyati yildan yilga oshib borgan.

Qadimgi sak va massaget qabilalari yashagan hududlarda va shu qabilalarga III-VIII asrlar davomida turli xil turkiy qabilalarning kelib qo'shiluvi natijasida vujudga kelgan o'g'uz hamda pecheneg qabilalari bilan Xorazm o'rtasidagi savdo aloqalari qay tarzda bo'lganligini ularning

ijtimoiy-iqtisodiy hayotini o'rganish bilan ham aniqlik kiritish mumkin.

IX asr oxirida o'g'uzlarda o'ziga xos davlat vujudga kelib, uning poytaxti Yangikent bo'lgan. Bu davlat Sirdaryo havzasi hamda Orol dengizi bo'yida hukm surgan. Bu davlat Kaspiy dengizining shimoli-sharqidan to Emba daryosigacha bo'lgan yerlarda istiqomat qiluvchi bijanaklarning bir qismini (ularning ikkinchi qismi, o'g'uzlarning siquvi natijasida Rus dashtlariga ko'chib ketganlar va "pecheneg" deb nomlanganlar) va o'z qabilalarini o'z tasarrufiga olganlar. O'g'uzlarning asosiy qismi Sirdaryoning quyi va o'rta oqimi hamda sharqiy va shimoli-sharqiy Orol bo'yiga yondashgan keng yaylovlarda yashagan.

Sirdaryo bo'ylab Yangikent (Jonkent), Jand va Sig'noq kabi bir nechta boy shaharlar joylashgan. Ammo X asr arab manbalarida o'g'uzlar ko'chmanchi chorvador qabila sifatida tasvirlanib, yuqoridagi shaharlardan birortasiga ham o'g'uzlar asos solmaganliklari tasdiqlangan. 922-yilda Ustyurt shimolida bo'lgan Ibn Fadlan ham, "Hudud-al-Olam"ning noma'lum muallifi ham o'g'uzlarni shahar hayotini bilmaydigan ko'chmanchilar sifatida tasvirlaydilar. Balki, Jand, Sig'noq va Yangikent shaharlariga Xorazm, So'g'd va Shosh savdogarlari qadimdan dasht aholisi bilan olib borgan qizg'in savdo aloqalari jarayonida asos solgan bo'lishlari ham mumkin. Ammo XI-XII asr manbalari va bu hududlarda keyingi paytda olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijalari o'g'uzlarni juda ko'p shaharlarga ega, dehqonchilik madaniyati bilan shug'ullangan qabila bo'lganligi, faqat ularning bir qismi ko'chmanchilik turmush tarzi bilan hayot kechirganligini ko'rsatadi. Masalan, al-Idrisiy va Mahmud Qoshg'ariy kabi mashhur mualliflar o'z asarlarida o'g'uzlar yerida shaharlar ko'p bo'lganligini ta'kidlaydilar.

"G'uzlarning shaharlari ko'p, ular sharq va g'arbga tomon birining ketidan ikkinchisi cho'zilib ketgan", -deb yozadi al-Irdisiy. U ko'pgina katta-kichik shaharlarni sanab o'tib, ular yaxshi mustahkamlangan va ajoyib bozorlari hamda mo'l-ko'l mahsulotlarga ega ekanligini yozadi [2,220]. Mahmud Qoshg'ariy Sirdaryodagi

bir talay o'g'uz shaharlarini sanab ko'rsatish bilan kifoyalanib qolmay, o'zining xaritasida Quyi Sirdaryo havzasini "G'o'z" shaharlari to'plangan bir muzofat tariqasida ifodalaydi [12,312].

1946-yilda va 1959-1961-yillarda Xorazm arxeologik-etnografik ekspeditsiyasi Sirdaryoning o'g'uzlar yashagan Janidaryo va uning irmog'i Inkardaryo, hamda Quvondaryo tarmoqlari bo'ylarida olib borgan arxeologik tadqiqotlar natijasida, bu yerda Keskanquyuqqal'a, Sarlitomqal'a, Zangarqala Ashanas va Uygarak kabi yodgorliklar ilmiy ravishda o'rganildi. Pirovardida shu narsa aniq bo'ldiki, bu yodgorliklarga o'g'uzlarning o'zlari asos solganlar. Yodgorliklarning atrofidan kanallar va dalalar qoldiqlari topilganligi bu yerda ko'p asrlar davomida dehqonchilik qilinib kelganligidan dalolat beradi. Bundan tashqari bu yodgorliklardan turli xil hunarmandchilik ustaxonalari qoldiqlari, zargarlik, kulolchilik, to'qimachilik buyumlari topildi. Ko'pgina olimlar ushbu o'g'uz shaharlarining vujudga kelishida, ularning Xorazm bilan bo'lgan savdo aloqalari yotadi, degan fikrni bildirmoqdalar [14,55-102; 15,281-282; 16,259-266; 13,95-100]. Bijanak-pecheneg qabilalari to'g'risida ham shu fikrni bildirish mumkin. Ularning bir qismi o'troq aholining (xorazmliklar, so'g'dlar, shoshliklar) kuchli ta'siri ostida bo'lib, faol savdo-sotiq aloqalari olib borganlar.

Ammo har qanday holatda ham, bizga Xorazmning o'g'uzlar va boshqa ko'chmanchi qabilalar bilan savdoning qay holatda, qanday hajmda bo'lganligini to'liq aniqlash muhimdir. Yana manbalarga va arxeologik ma'lumotlarga murojaat qiladigan bo'lsak, ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdoda Kat, Gurganj, Mizdahqon, Madminiya (Bug'roxon) va Git (Puljoy) kabi savdo shaharlari eng muhim markazlari bo'lib, Kat bilan Gurganj deyarli barcha manbalarda guzlar Turkistoniga kiruvchi darvoza sifatida eslatiladi [3,178; 4,216].

O'g'uz davlatidan o'troq viloyatlar va hunarmandchilik shaharlariga, ayniqsa, Amudaryoning quyi oqimida joylashgan Xorazm hududlariga qish-u yoz faqat otar-otar qo'ylar va

qoramollar haydab kelingan yoki faqat chorvachilik xom ashyosi olib kelingan, desak xato qilgan bo'lamiz. Masalan, shu vaqtda Sig'noq shahrida yasalgan kamonlar va uning o'qlari butun Sharqda juda xaridorgir bo'lganligi manbalarda eslatiladi. Arxeologik tadqiqotlar ham Uygarak, Sarlitomqal'a va Jand shaharlaridan topilgan hunarmandchilik buyumlarining juda sifatli yasalganligini tasdiqlaydi [13,98-101; 15,281-282].

Xorazmdan ko'chmanchilarga, asosan, qimmatbaho ip va ipak matolar, uy-ro'zg'or buyumlari, qurol va yarog'lar yetkazib berilgan. Xolijon degan joydan esa ko'p miqdorda baliq ovlanib, u ham ko'chmanchilarga olib borilgan[3,179-180]. O'g'uzlar hududidagi Jand shahri Kat, Gurganchdan kam bo'lmagan darajada savdo aloqalarida katta rol o'ynagan. Bu shahar, ayniqsa Xorazmshohlar davrida juda yirik savdo va hunarmandchilik markaziga aylangan. Jandning XI-XIII asrlar davomidagi, ya'ni Mo'g'ul bosqinigacha bo'lgan davrdagi yirik savdo shahri sifatidagi ahamiyati shu darajada yuksak bo'lganki, hatto Orol dengizi ham, ba'zan Jand dengizi deb nomlangan[13,122].

Umuman, Xorazmning Sirdaryoning quyi havzasi va Orol bo'yi ko'chmanchilari bilan bo'ladigan savdosi, ko'pincha uchta savdo yo'li orqali amalga oshirilgan. Xorazm savdo shaharlaridan chiqib, Orol dengizi yoqalab, shimoli-sharq tarafga, o'g'uzlar poytaxti Yangikentga va Jand shaharlariga olib boruvchi savdo yo'li, bu uchala savdo yo'lidan eng muhimi bo'lib, undan keyin ikkinchi o'rinda turuvchi yo'l, Beltov qirlaridan janubroqdan o'tib, Janidaryo bo'ylari orqali o'g'uzlarning qolgan shaharlariga – Sig'noq, Ashanas, Sarlitomqal'aga yetib borgan.

Uchinchi yo'l esa Ustyurt qirlari orqali o'tib, bijanaklar, qipchoqlar, o'g'uzlar yurtiga olib borgan. Bu yo'l arab-fors manbalarida Zamjon yoki "Bob-at-turk" – "Turklar darvozasi" rabotidan boshlangan. Ko'proq Sharqiy Yevropaga olib boruvchi yo'l bo'lgani uchun bu yo'l juda serqatnov bo'lgan. Ammo bu yo'l haqida mavzumizning Xorazm – Sharqiy Yevropa aloqalariga bag'ishlangan quyiroqdagi bo'limida batafsil to'xtalib o'tamiz.

O'g'uzlar davlatining X asr birinchi choragida qipchoqlar tomonidan yo'q qilinishi oqibatida, o'g'uzlarning bir qismi Rus dashtlariga ketib qolgan, bir qismi esa Movarounnahrda ko'chib o'tib, saljuqiylar davlatiga asos solgan bo'lsalar, yana bir qismi qipchoqlar bilan aralashib ketganlar.

Ammo bu jarayon, umuman, XI-XII asrlardagi Movarounnahr va Xorazmdagi siyosiy jarayon Xorazmning ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdosiga hech qanday ta'sirini o'tkaza olmadi. Avvalgi savdo yo'llari, ilgari ko'chmanchilar dunyosi va shaharlari o'z faoliyatini davom qildirgan. Faqat endi o'g'uzlar emas, qipchoqlar boshliq turli-tuman ko'chmanchilar bu savdoda asosiy rol o'ynay boshlagan. Xorazmning shimoli-g'arbida ko'chmanchilar bilan olib borilgan qizg'in savdo aloqalari, karvon yo'llarining xavfsizligining ta'minlashni talab qilganligini ta'kidlash kerak, albatta. 1946 va 1952-yillarda S.P.Tolstov tomonidan, 1971-1975-yillarda V.N.Yagodin rahbarligidagi O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Qoraqalpoq filiali arxeologiya bo'limi xodimlari tomonidan Ustyurt platosining Sharqiy qirlaridagi arxeologik yodgorliklarda olib borilgan tadqiqot ishlari ham buni to'la tasdiqlaydi. Ustyurtning Sharqiy qirlaridagi bu arxeologik tadqiqotlar natijasida turli-tuman hajmdagi minoralar, karvonsaroylar, aholi manzilgohlari topildi va o'rganildi. Bu yodgorliklar ichida, ayniqsa minoralar katta qiziqish uyg'otadi. Ammo ularning yomon saqlanganligidan, ular qanday vazifalarni bajarganliklari to'g'risida turlicha fikrlarning yuzaga kelishiga olib keldi. Bu minoralar Sharqiy Yevropa va ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdo yo'llarida turli xil masofada, Ustyurt qirlariga chiqish qulay bo'lgan balandliklarda joylashgan. S.P.Tolstov bu minoralarni ko'chmanchilar hujumidan voqif qiluvchi signal mayoqlari vazifasini bajargan degan fikrni bildirgan [15,249; 16,264]. Bu fikr 1971-1975-yillardagi arxeologik tadqiqotlargacha shu mavzuga bag'ishlangan ko'pchilik tadqiqotchilar (V.N.Yagodin, Ye.B.Bijanov, A.V.Gudkova, S.G.Agajanov) asarlarida ham o'z

aksini topgan edi [1,148; 6,56; 8, 141; 9, 154; 11, 70; 17,95].

Ammo keyingi yillardagi tadqiqotlar bu fikrning noto'g'riligini ko'rsatmoqda. To'g'ri, ko'chmanchilarning o'troq aholi yashaydigan hududlarga bosqinchilar yurishlari uyushtirib turganliklarini ham rad qilib bo'lmaydi.

Lekin Istaxriy ko'rsatib o'tganidek, boyligining katta qismini ko'chmanchilar bilan bo'ladigan savdodan topuvchi xorazmliklarga qaraganda bu savdodan ko'proq ko'chmanchilar manfaatdor bo'lganliklari ma'lumdir. Buni X-XV asrlar manbalari ham to'la tasdiqlaydi.

Shuning uchun ham, bu o'rinda yuqoridagi minoralarning qanday maqsadda qurilganligi to'g'risidagi masalada, bizni o'g'uzlar, umuman ko'chmanchilar bilan bo'lgan shiddatli kurash sharoitiga olib kiruvchi fikr, haqiqatga unchalik to'g'ri kelmaydi.

Ustyurt sharqiy qirlaridagi minoralar o'z joylashuv o'rniga ko'ra ko'proq, savdo aloqalarining xavfsizligini ta'minlashga xizmat qilgan. Ularning aksar qismi Amudaryo irmoqlari bo'ylab joylashganki, bu daryo irmoqlarida suzuvchi kemalarga o'z yo'nalishlarini to'g'ri belgilab olish imkonini bergan. Bu minoralarning Ustyurt qirlarining ancha qiyaroq, chiqish qulay bo'lgan balandliklarida joylashganligi esa endi karvonlarning ana shu qulay joylarni aniqlab harakatlanishiga imkon bergan.

Xullas bu minoralar, umuman karvon yo'lidagi turli-tuman karvonsaroilar, sardobalar va aholi manzilgohlari kabi yodgorliklar Xorazmning Sharqiy Yevropa, ayniqsa, ko'chmanchilar bilan bo'lgan savdoning ancha rivojlanganini ko'rsatadi. A.Yu.Yakubovskiy fikricha, bu dashtlardan (Dashti Qipchoqdan) X asr somoniylar davridagidan ham XI-XII asrlarda ko'p karvonlar o'tgan [10,283].

Buning ustiga Xorazmshohlar – anushteginlar davlatining vujudga kelishi va uning jahon imperiyasiga aylanishi natijasida ko'chmanchilar dunyosi bilan bo'ladigan savdo o'zining eng rivojlangan bosqichiga kirdi. Jand Xorazmshohlar davlatining eng muhim markazlaridan biriga aylandi, Sulton Takash faqat

Jand shahri uchun taalluqli farmon chiqargan edi. Unda bu yerda savdo-sotiq ishlariga hech qanday to'sqinlik qilmaslik, savdogarlarning mol va hayotini turli tajovuz va suiqaatlardan himoya qilishni, qanday qilib bo'lsa ham, amalga oshirish uqtirilgan edi. Bu farmonning o'zi Jand shahrining Xorazmshohlar uchun qanday ahamiyatga ega ekanligini yaqqol ko'rsatadi[7,62].

Ammo mo'g'ul bosqini natijasida bu savdo-sotiqning rivojiga chek qo'yildi – savdo yo'llaridagi aloqalar keskin darajada kamayib ketdi, Sig'noq, Quyuqkeskanqal'a, Jand, Ashanas, Sarlitomqal'a, Uygarak shaharlari huvillab qoldi. Oltin O'rda va qisqa vaqt Amir Temur davrida bu savdo yo'llarida bir oz jonlanish kuzatilsa-da, baribir o'zining ilgarigi darajasiga ko'tarila olmadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR (CONCLUSION/RECOMMENDATIONS).

Yuqoridagilardan umumiy xulosa chiqaradigan bo'lsak, Xorazm vohasining IX – XIII asrlar davomida o'g'uzlar davlati va keyinchalik saljuqiylar bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalari masalasini o'rganish juda katta ahamiyatga ega bo'lib, eng avvalo, Xorazm vohasining shu asrlardagi siyosiy tarixining ham ko'pgina qirralarini ochib beradi. Shu jihatdan olganda, Xorazm vohasining IX – XIII asrlar davomida o'g'uzlar davlati va keyinchalik saljuqiylar bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalari masalasi kam o'rganilgan hamda kelgusida chuqur tahlil asosida o'rganilishi lozim bo'lgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

1) Xorazm vohasi shaharlarining o'g'uzlar yurti bilan savdo munosabatlarida poytaxt Gurganch shahri muhim o'rin egallagan. Ammo, bu shaharning o'g'uzlar bilan munosabatlaridagi o'zni masalasi haligacha to'liq o'rganilmagan muammolardan biri hisoblanadi. Zero, Gurganch shahri o'g'uzlar davlatining shakllanishi, taraqqiyoti hamda kelgusida saljuqiylar davlatining vujudga kelishida ham muhim siyosiy markaz bo'lgan.

2) O'g'uzlar bilan savdo munosabatlarida Gurganchdan tashqari, Git, Safardiz, Ardaxushmisan, Puljoy, Kat, Kardor, Kardoronxos kabi shaharlar ham Xorazm

vohasining savdo aloqalarida alohida mavqega ega bo'lganlar. Ammo, bu shaharlar ham na arxeologik, na manbaviy jihatdan o'rganilmagan. Bu shaharlarni tadqiq qilish orqali esa, Xorazm vohasining avvalo o'g'uzlar, qolaversa, saljuqiylar davlati bilan munosabatlari qay darajada bo'lganligini, saljuqiylar davlatining keyinchalik buyuk davlatga aylanishida, va aksincha saljuqiylar davlatining anushteginiylar davlatining shakllanishi va buyuk davlatga aylanishidagi o'zni masalasi o'z yechimini topgan bo'lardi.

3) Umuman olganda, arxeologik manbalar Xorazmdagi sulolalarning o'g'uzlar va keyinchalik saljuqiylar bilan munosabatlari masalasini to'liq ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi hamda o'g'uzlar – xorazmshohlar va saljuqiylar – xorazmshohlar munosabatlari xususida muayyan xulosalar chiqarish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Агаджанов С.Г. Очерки истории огузов и туркмен Средней Азии IX-XIII вв. Ашхабад: Ёлым, 1969. – 295 с.
2. Аль-Идриси. Нўзхат ал-муштак фи-ихтирак ал-афак // Материалы по истории туркмен и Туркмении (далее МИТТ). Т.1. – М. – Л.: Наука, 1939. – С.219-221.
3. Ал-Истахри. Китаб месалик ал-мемалик // Материалы по истории туркмен и Туркмении (далее МИТТ). Т.1. – М. – Л.: Наука, 1939. – С.178-181.
4. Ал-Макдиси. Ахсан ат-такасим фи маърифат ал-акалим. // Материалы по истории туркмен и Туркмении. Т.1. Арабские и персидские источники. (VI–XV вв.) / Под ред. С.Л. Волина, А.А. Ромаскевича, А.Ю. Якубовского. М.-Л.: Наука, 1939. – С.185-189, 202-203, 206.
5. Бартольд В.В. История Туркестана. – “Труды Туркестанского Государственного Университета”. Вып.2. –Т.: 1922. – С.14-19.
6. Бижанов Е.В. Юго-Восточный Устюрт. Некоторые итоги и перспективы

- археологического изучения. // Вестник Каракалпакского филиала АН УзССР, 1970, №3. – С. 65–71.
7. Буниёдов З. Ануштагин-Хоразмшоҳлар давлати (1097-1235 й.й.) – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1997. –256 б.
8. Гудкова А. В. Ток-кала. – Ташкент: Наука, 1964. – 153 с.
9. Гулямов Я.Г. История орошения Хорезма с древнейших времен до наших дней. – Ташкент: Изд-во Акад. наук УзССР, 1957. – 314 с.
10. Манылов Ю.П. Некоторые вопросы исторической топографии Северо-Западного Хорезма и торговых отношений с юго и восточной Европой и кочевниками // В кн.: Древняя и средневековая культура юго-Восточного Устюрта. – Т.: Фан, 1978. – С.273-285.
11. Манылов Ю.П. Сигнальные башни Султаниздага // Вестник Каракалпакского филиала АН УзССР. 1969. № 3. – С. 65–71.
12. Махмуд Кашкарский. Диван лугат ат – Тюрк // Материалы по истории туркмен и Туркмении (далее МИТТ). Т.1. – М. – Л.: Наука, 1939. – С.310-314.
13. Очерки истории Каракалпакской АССР. С древнейших времен до 1917 г. / В 2-х томах. Т.1. [Под ред. С.П.Толстова и др.]. – Ташкент: Наука, 1964. – 429 с.
14. Толстов С.П. Города гузов (Историко-этнографические этюды) //СЭ., 1947, №3. – С.55-102.
15. Толстов С.П. По древним дельтам Окса и Яксарта. – М.: Изд-во вост.лит. – 324 с.
16. Толстов С.П. Қадимги Хоразм маданиятини излаб. – Т.: Фан, 1964.- 440 б.
17. Ягодин В.Н. Маршрутные археологические исследования в левобережной части Приаральской дельты Аму-Дарьи. // МХЭ, вып.7. – М.: Наука, 1963. – С. 73-97.
18. Якубовский А.Ю. Феодалное общество Средней Азии и его торговля с Восточной Европой в X-XV вв. МИУТТ, ч.1. -Л.: 1932. – 65 с.